

Redakcija: Algimantas Mickūnas, Arūnas Sverdiolas, Saulius Žukas
Šis numeris sudarė Kęstutis Nastopka

Žurnalą parėmė
Spaudos, radio ir televizijos rémimo fondas

VU Biblioteka
Lietuvių filologijos
skaitykla

Tekstai:

- © Nijolė Keršytė, 2009
- © Kęstutis Nastopka, 2009
- © Eric Landowski, 2007
- © Viktorija Daujotytė, 2007
- © Denis Bertrand, 2007
- © Paolo Fabbri, 2007
- © Felix Thürlemann, 2007
- © Heidi Toelle, 2007
- © Algimantas Mickūnas, 2007
- © Saulius Žukas, 2008

Algirdas Julius Greimas, „Notas manuscritas de A. J. Greimas sobre as paixões“
in *Testemunhos*, © PUC-SP / USP, 1994

Algirdas Julius Greimas, „C'est très simple...“ in *Art et thérapie* © *Art et thérapie*, 1991

Algirdas Julius Greimas, Teresa Mary Keane, „Pour ferrer la cigale“ in *Espaces du Texte. Recueil d'hommages pour Jacques Geninascia*, © Editions de la Baconnière, 1990

Vertimai:

- © Vertimas į lietuvių kalbą, Danutė Bacevičiūtė, 2009
- © Vertimas į lietuvių kalbą, Lina Perkauskaitė, 2009
- © Vertimas į lietuvių kalbą, Ramutė Ramunienė, 2009
- © Vertimas į lietuvių kalbą, Nijolė Keršytė, 2009
- © Vertimas į lietuvių kalbą, Kęstutis Nastopka, 2009

1/1305
VU Biblioteka
Lietuvių filologijos
skaitykla

© Baltų lankų leidyba, 2009

Žurnalas leidžiamas dukart per metus
Adresas: Kęstučio g. 10, LT-08116 Vilnius
Printed in Lithuania

ISSN 1392-0189

PAKAUSTYTI CIKADA

ALGIRDAS JULIUS GREIMAS
TERESA MARY KEANE

Kaip kitaip pareikšti pagarbą, sykiu santūrią ir neabejotiną, tam, kurio pašaukimas – skaityti tai, kas neįskaitoma¹, jei ne bandant parodyti, panaudojus naivoką inversiją, kad perskaitoma taip pat prašosi būti skaitoma, kad nuo trivialumo iki gelmės – tik vienas žingsnis.

Paskutinis garsios Jeano de la Fontaine'o pasakėčios „Cikada ir skruzdė“ ketureilis, nepaisant išorinio paprastumo, yra itin pamokantis ir tvirtai suręstas. Štai jis:

– *Nuit et jour à tout venant*
Je chantais, ne vous déplaise.
– *Vous chantiez? j'en suis fort aise:*
Eh bien! dansez maintenant.
/- Nakštį ir dieną kiekvienam ateinančiajam
Dainavau, gal tai girdéti nebus jums nemalonu.
Dainavote? man labai smagu:
Puiku! dabar pašokite./

Strofą, sudarančią eilėraščio branduoli, pirmiausia atpažįstame iš jausminio nuspalvinimo, kurį žodinių mainų lygmenyje artikuliuoja *déplaise* („nemalonu“) ir *aise* („smagu“) priešpriesa, pabrėžta rimo, kuris, kaip žinoma, dažnai padeda išraiškos

panašumų fone išryškinti įvairias turinio perskyras. Pirmoji inversija: nemalonumas Cikados lūpose iš tikrujų slepia malonumą, kuriuo ji mégavosi visą vasarą; smagumas, apie kurį kalba Skruzdė, yra ne kas kita kaip *Schadenfreude* („piktdžiuga“), malonumas, kurį suteikia kito nelaimė. Simetriškai, tuo pat metu, sukeičiami žiūros taškai: Cikada atsiprašinėja dėl Skruzdei suteikto nemalonumo, Skruzdė, savo ruožtu, įsijausdama į Cikados istoriją, sako, kad jai *labai smagu*. Puikus veidmainiško draugingumo pavyzdys: disforija, pridengianti euforiją, parengia vietą euforijai, įsitaisiusi virš disforijos. Dviguba inversija, kurią vertėtų paanalizuoti kaip pašnakesio ypatybę.

Jeigu žodžiai kažką reiškia net ir tuomet, kai norėdami juos perprasti privalome girdėti tai, kas yra priešinga tam, ką jie sako, šis dialogas iš tiesų išryškina dviejų „dvasinių būsenų“, dviejų skirtinės struktūros pasijinių nuostatų priešpriešą. Skruzdės nemalonumas ir džiaugsmas yra visuomeninio pobūdžio pasijos, grindžiamos moraliniais sprendimais, kurie taikomi tiktais kitais poelgiamais (dykinėjimo smerkimas, gėrio ir blogio skirtis), o Cikada, priešingai, atsiduoda savo malonumui dainuodama, nes tokia, taip sakant, jos prigimtis. Jos daina – tai smagus gyvenimas, toks buvimo pasaulyje stilus.

Pirmai naratyvinė transformacija, skelianti ketureilį pusiau (padedant gaubiamajam rimavimui), apibūdina Skruzdės jaunminį pasaulį, sutrikdytą dykinėjančios kaimynės, bet galiausiai laimingą, nes tikimasi teisingos sankcijos. Kitaip viskas klostosi, kai bandome spręsti apie sentimentalųjį Cikados gyvenimą ir jos laukiančią ateitį. Cezūra šiuo atveju atsiduria tarp trečiosios ir ketvirtosios eilutės, pažymédama Cikados karjeros posūkių: dainininkė kviečiama tapti šokėja. Keista, bet šis pasikeitimasis anaiptol neatrodo pragaištingas, o vertinamas veikiau palankiai: apklausus mokyklinio amžiaus paauglius, ką jie mano apie vargšės Cikados likimą, beveik vieningai buvo atsakyta, kad įsivaizduoja ją ir toliau gyvenančią savo malonumui, o bado grėsmė buvo suskliausta.

Taigi galimas dvejopas šio teksto skaitymas, ižvelgiant naratyvinės transformacijas arba jų neįžvelgiant.

Kadangi interpretacija atrodo priklausanti, bent iš dalies, nuo skaitytojo semantinės kompetencijos, negalima neaptarti tinkamo naudojimosi „enciklopedija“ ir žinių universumu, kurių ji, kaip manoma, artikuliuoja. Reikia tik stebėtis, kaip tikslingai la Fontaine'as pritaiko meistravimo, kaip jį supranta Lévi-Straussas, sampratą, panaudodamas įvairiausius sustabarėjusius tikros poezijos posakius savo pasakėčiose ir „meistraudamas“ jas iš surankiotų detalių. Kyla pagunda sustabarėjusių diskurso vartoseną laikyti vienu enciklopedinio universumo įpavidalinimo būdų ir papildyti autoriaus naudojamų stereotipų inventorių kai kuriais numanomų klišių pavyzdžiais, kuriais prireikus naudojasi „vidutiniškai išsilavinęs prancūzas“.

Pirmai konstatacija: veiksmažodžiai *chanter* („dainuoti“) ir *danser* („šokti“), nurodantys pagrindinę Cikados veiklą, atrodo neatskiriamai sustabarėję toje pačioje izotopijoje. Taigi Liudviko XI patarimas

*Chers enfants, chantez, dansez, Votre âge échappe à l'orage (Littré)
/Brangūs vaikai, dainuokite, šokite, jūsų amžiaus nekliudo audros
(Littré žodynas)/*

yra kvietimas gyventi nerūpestingai. Labiau buržuazinė ir veikiau paniekinanti yra patarė

*Qui bien chante et qui bien danse,
Fait un métier qui peu avance
/Kas gerai dainuoja ir kas gerai šoka,
Užsiima amatu, iš kurio nedaug naudos/,*

verčianti čia pat prisiminti Skruzdės darbus. Ir vienu, ir kitu atveju abi figūros nurodo tą patį gyvenimo stilų, įtvirtintą užbaigtą formule.

Ir priešingai, tas pats „enciklopedinis“ žvilgsnis leidžia lekseminio paviršiaus įražose pastebeti ir pažymeti nuo invariantinio branduolio neprilausančius prasmės nukrypimus, o gal net inversijas: *c'est comme si vous chantiez* (*Littré*) („tai tas pats kaip dainavimas“) atsakoma, kai norima pabrėžti pastangų ne-naudingumą. *Faire danser quelqu'un* („ką nors šokdinti“), *la faire danser sans violon* („šokdinti ją be muzikos“), vadinasi, jį (arba ją) sutrikdyti, atkeršyti pasišaipant, kitaip tariant, veikti taip, kaip elgiasi Skruzdė. O Cikadai skatinimas šokti (*la faire danser*) reiškia esminę korekciją, priimamą kaip bausmę.

Atrodo, tarsi figūratyvizuojanti šių dviejų žodžių galia padeda kurtis antrajai, pusiau slaptai izotopijai, plėtotis visateisiam naratyvumui: nemokamas dainavimas gali tik pakurstyti norą pašokdinti prasikaltusiąj. Taigi stereotipinis figūratyvumas, ir išreikštas, ir numanomas, gali įvesti autonominį skaitymo matmenį.

Dar sykį skaitant šį tekstą, paskutinis žodis *maintenant* („abar“) skeidžia blaivaus liūdesio nuotaiką, nostalgišką nusiteikimą. Priešpriešinamas visam pasakojimo korpusui, jis įgyja išimtinio neigimo semantinį krūvį. Nors ir akivaizdžiai priešgyniaujantį, šį žodį su ketureilio visuma sieja dvejopi sāskambiai: kontrastinis turinio rimas, atliepantis *naktį ir dieną*, ir garsinis *à tout venant* („kiekvienam ateinančiam“) atitinkmuo; šie du pasakymai – tarsi paveikslė gelmės efektą kuriantys ryškesni tonai – įprasmina žodį *maintenant*.

Naktį ir dieną – iš tiesų mus ir toliau supa klišės – yra posakis, suvisuotinantis trukmę, bet taip pat ir laiką, kurį užpildo visokeiropia gyvenimo veikla. Taigi, pranešimo dabarties, pateiktos iš neigimo perspektyvos, *maintenant* pasirodo kaip momentiškumas, redukuojantis andainykštį laiką iki nulinės padalos. Užpildyto laiko specifikaciją, *nakties ir dienos* apibūdinimą, pratęsia kita klišė: *kiekvienam ateinančiam* patikslina komunikacinę šio užpildymo prigimtį. Cikados veikla yra intersubjektyvi: ji nedainuoja vien savo malonumui, bet *kiekvienam ateinančiam*. Jos veikimas,

kaip ir jos laikas, yra visuotinio pobūdžio: dainavimas kiekvienam ateinančiajam numato tam tikrą priėmimo formą, kreipiamasi, kaip aiškina žodynai, arba į pirmą atėjusiją, arba į bet kurį – tai du diskretaus visumos paskirstymo variantai. Šiuo požiūriu Cikados gyvenimo prasmė, kaip jinai ją supranta, yra pilnatvės ieškojimas išdalijant save.

Čia ryškėjančioje reikšmių konsteliacijoje *maintenant* padėtis atrodo neįprasta: šis žodis, kaip sakėme, atliepia du rimus, du skelbiamus teigimus, ir atgarsis išraiškos plotmėje yra ne mažiau įsakmus nei sąšauka semantinėje erdvėje. Ieškant homologijos, *maintenant* įtraukia du laukimo aspektus ir reikalauja dvejopo semantinio indėlio: neigiant laiko tēstinumą, aptinkama jo priešprieša – momentiškumas; savo ruožtu, nuolat palaikomos ir kurstomos intersubjektinės komunikacijos siekis provokuoja komunikacijos panaikinimą ir subjekto vienatvę. Vienatvės įvedimas į formaliai visiems atvirą lauką patvirtinamas kitoje plotmėje: dainavimas, intersubjektyvi visuomeninė veikla, net jei ji yra vienakryptė, skiriasi nuo šokio, kuriam adresato nereikia.

Trečioji skaitymo izotopija, naudojant metodus, artimus mūsų rinkinio adresatui, leidžia po pateminės ir figūratyvios interpretacijos išryškinti naują La Fontaine'o eilėraščio įvaldymo matmenį, – pavadinime jį estetiniu – kuriame laiko pilnatvė ir komunikacijos atvirumas transformuojamas į tuštumą ir vienatvę. Gyvenimo projektas ir jo atmetimas.

Vienintelis žodis *maintenant* spaudžia čia visu savo svoriu. Žinoma, dėl savo kaip pabaigos žodžio išimtinės vietas. Bet ypač, kaip matėme, dėl naujų reikšmių, kurias jam suteikia pozicinis skaitymas ir kurios pakeičia kasdienišką termino reikšmę. Kaip čia neprisiminus plastinės pagavos, padedančios vizualinius menus tyrinėjantiems semiotikams kitoniškai perskaityti formą pasaulį, kurio veikimą galėtume palyginti su tokia „poetiškumo“ samprata, kai antrinių santykų tinklas, ryškinamas eilėraštyje, palieka genties žodžiams tik katalizuojančiu mazgą paskirtį.

Beje, šie žodžiai, kurie tvarko kalbėjimo sandarą paskleisdami klišes, taip pat atlieka jiems lyg ir patikėtą dvigubą funkciją: būti droviu šydu, slepiančiu sudėties poetizavimo procedūras ir tuo pat metu skelbti paprastumą – vieną didingųjų meno užmojų. Šias procedūras apskritai galėtume pavadinti inversijomis: išdėstytos plokštumoje, jos pažymi transformuojamą izotopiją rėžius; o vertikaliai – jos kviečia ištisai antifrastiniam skaitymui. Tuo būdu išgautas paratekstas palieka keistą šnairavimo įspūdį. Todėl humorą, kurį paprastai sukelia vertikali inversija, čia sušvelnina perėjimai iš vieno skaitymo lygmens į kitą: užgniauždami kvapą, jie nepalieka laiko nusijuokti. Iš čia bendrasis la Fontaine'o poezijos įspūdis – šypsena, kuri yra ypatinga, silpnė – o galbūt (dar viena inversija) rafinuotesnė – humoro forma.

Beje, kai pagalvoji, keistas žodis tas *maintenant*: čia dabarčiai, niekinei ir amžinai, suteikia figūratyvų pavidalą kažkas, kas laikoma, ką trumpai akimirkai pačiumpa žmogaus ranka². Ar galima nors trumpam sulaikyti cikadą?

Nogent-le-Rotrou, 1989 rugpjūtis

Iš prancūzų kalbos vertė KĘSTUTIS NASTOPKA
 Versta iš: Algirdas Julien Greimas – Teresa M. Keane,
 „Pour ferrer la cigale“, in *Espaces du Texte. Recueil d'hommages
 pour Jacques Geninasca*, Boudry-Neuchâtel: Editions
 de la Baconnière, 1990, p. 57–61.

Nuorodos

- 1 Straipsnis išspausedintas rinkinyje, skirtame šveicarų semiotikui Jacques'ui Geninasca, daug rašiusiam literatūrinės semiotikos klausimais (*vert. past.*).
- 2 Žodyje *maintenant* slypi du žodžiai: *main* – „ranka“ ir *tenant* – esamojo laiko dalyvis iš veiksmažodžio *tenir* – „laikyti“ (*vert. past.*).